

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

Заснований
у 1997 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації
Серія КВ № 15436-4008 ПР,
22 червня 2009 р.

Адреса редакції :

Україна, 69600,
м. Запоріжжя, МСП-41,
вул. Жуковського, 66

Телефони

для довідок:

(061) 228-75-21

(061) 289-12-88

В і с н и к
Запорізького національного
університету

- **Філологічні науки**

Телефон/факс (061)764-45-46

№1, 2017

Запоріжжя 2017

Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. — № 1. — 226 с.

Збірник «Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки» включений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Затверджено як наукове фахове видання, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (Наказ МОН України від 07.10.2015 № 1021).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 13 від 20.06.2017 р.)

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Білоусенко П.І.

— доктор філологічних наук, професор — головний редактор

Павленко І.Я.

— доктор філологічних наук, професор — заступник головного редактора

Хом'як Т.В.

— кандидат філологічних наук, професор — відповідальний редактор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Галич О.А.

— доктор філологічних наук, професор

Єнікєєва С.М.

— доктор філологічних наук, професор

Заверталюк Н.І.

— доктор філологічних наук, професор

Зарва В.А.

— доктор філологічних наук, професор

Зацний Ю.А.

— доктор філологічних наук, професор

Корраза Е.

— доктор філології, професор (м. Оттава, Канада)

Манакін В.М.

— доктор філологічних наук, професор

Махачашвілі Р.К.

— доктор філологічних наук, професор

Погребна В.Л.

— доктор філологічних наук, професор

Приходько А.М.

— доктор філологічних наук, професор

Приходько Г.І.

— доктор філологічних наук, професор

Семенець О.О.

— доктор філологічних наук, професор

Сімеонов І.

— доктор філології (м. Пазарджик, Республіка Болгарія)

Харитончик З.А.

— доктор філологічних наук, професор (м. Мінськ, Республіка Білорусь)

Шевченко В.Ф.

— доктор філологічних наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Поповський А.М.

— доктор філологічних наук, професор

Торкут Н.М.

— доктор філологічних наук, професор

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

КОЗАЧУК К. О. ЗАПОРІЗЬКИЙ СУД НАД КИРИЛОМ ТУРОМ: ІСТОРІЯ, ПРАВО, ХУДОЖНЯ ПРАГМАТИКА.....	5
МАРЧЕНКО Т. М. ЗАПОРІЗЬКА СЕЧЬ ЯК ЕТНООБРАЗ В РОМАНЕ Ф. В. БУЛГАРИНА “ДМИТРИЙ САМОЗВАНЕЦ”.....	11
НІКОЛАЄНКО В. М., ЗУБЕЦЬ Н. В. МОТИВ САМОТНОСТІ В АНТИУТОПІЯХ О. ІРВАНЦЯ (“РІВНЕ/РОВНО (СТІНА): НІБИТО РОМАН”) ТА Я. МЕЛЬНИКА (“ДАЛЕКИЙ ПРОСТІР”).....	17
ПАВЛЕНКО І. Я., КОЗЛЕНКО Н. В. Я / МИ / ВОНИ В ІСТОРИЧНИХ ПІСНЯХ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ.....	21
РАХНО К. Ю. ІВАН МАНЖУРА ЯК ДОСЛІДНИК ГОНЧАРСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ.....	28
РОМАНЕНКО Л. В. ЗАПОРІЗЬКЕ ЛИЦАРСТВО В ЛІТЕРАТУРНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА.....	36
СТАДНІЧЕНКО О. О. РЕЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ NON-FICTION	40
СТАСИК М. В. РОЛЬ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ТИПІЗАЦІЇ ОБРАЗУ І ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕРОЯ В РОМАНІ ТИМУРА ТА ОЛЕНИ ЛИТОВЧЕНКІВ «КИНДЖАЛ ПРОТИ ШАБЛІ»	46
ХОМ’ЯК Т. В. РЕЦЕПЦІЯ КОЗАЦТВА В ЛІРИЦІ В. ЧАБАНЕНКА.....	52
ХОРОШКОВ М. М., ТЮТЮМА Т. С. ХУДОЖНІЙ СВІТ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНИХ ТА ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ ВОЛОДИМИРА ЄШКІЛЄВА.....	58
ЧИЖИК К. В. ОБРАЗ НЕСКОРЕНОЇ ЛЮДИНИ В ТОТАЛІТАРНОМУ СВІТІ РОМАНУ НАТАЛКИ ДОЛЯК “ЗАГУБЛЕНИЙ МІЖ ВІЙНАМИ”	63
ШЕВЧЕНКО В. В. ВІДРОДЖЕННЯ ХИМЕРНОЇ ПРОЗИ ХХІ СТОЛІТТЯ НА ФОНІ ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО НАСТРОЮ В СУСПІЛЬСТВІ ДЕРЖАВИ	67
ШЕВЧЕНКО В. Ф. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНІХ МОДЕЛЮВАНЬ ОБРАЗІВ ВАТАЖКІВ КОЗАЦЬКО-СЕЛЯНСЬКИХ ПОВСТАНЬ.....	71
ЩЕДРИН І. Л. ПАМ’ЯТЬ ЖАНРА БЫЛИНЫ В ЛИБРЕТТО В. А. ЖУКОВСЬКОГО К ОПЕРЕ “АЛЕША ПОПОВИЧ, ИЛИ СТРАШНЫЕ РАЗВАЛИНЫ”	81
ЮФЕРЕВА О. В. ГЕОПОЕТИЧНІ КОДИ ЗАПОРІЗЬЖЯ В “ОПИСІ УКРАЇНИ” ГІЙОМА ЛЕВАССЕРА ДЕ БОПЛАНА	90

РОЗДІЛ 2. МОВОЗНАВСТВО

ГРОЗОВСЬКА Н. А. СЕМАНТИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОРНІТОНІМІЧНИХ ПРИЗВИЩ ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ	99
ДОМНІЧ О. В. ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДИ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ	104

ЖУЙКОВА М. В. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТАФОРИЧНОЇ МОДЕЛІ “СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА” ДЛЯ ОПИСУ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ	113
ЗАВГОРОДНЯЯ Д. А. ВРЕМЕННАЯ ОРИЕНТАЦИЯ КУЛЬТУРЫ В ЗЕРКАЛЕ ПАРЕМИЙ: НА ПРИМЕРЕ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ И АРАБСКИХ ПОСЛОВИЦ	120
ЛЬЧЕНКО І. І. ХУДОЖНІЙ ХРОНОТОП “СІЧОВОЇ СКАРБНИЦІ” КРИЗЬ ПРИЗМУ ВЛАСНИХ НАЗВ.....	127
КЛИМЕНКО А. И., МАМЕДОВА А. И. КОНЦЕПТЫ WASSER И AGUA В НЕМЕЦКОЙ И ИСПАНСКОЙ ЯЗЫКОВЫХ КАРТИНАХ МИРА.....	131
ЛИТВИН О. Л. СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ АНТОНІМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПРАЦЬ)	137
ЛИТВИНКО О. А. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНА І НОМЕНА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ПІДСИСТЕМІ НАСОСОБУДУВАННЯ.....	147
МАШКІНА О. М., САМОФалОВА О. В. ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИНЦИПІВ НЕЙРОДИДАКТИКИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	153
НОВОСЛЕЦЬ О. В. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ІМЕННИКОВИХ МОДИФІКАТОРІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	160
ОЛЕНЧЕНКО Н. В. ВИДО-ЧАСОВІ ВІДНОШЕННЯ ДІСПРИСЛІВНИКОВИХ ФОРМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XIV – XIX ст.	166
ПРОЦИК І. Р. НАЗВИ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	173
РОМАНЮК Н. М. ДИФЕРЕНЦІЙНІ ТА КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ МОВНОЇ КЛІШОВАНОЇ ОДИНИЦІ	178
РУДОМАН О. А. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ БАЗОВИХ ОДИНИЦЬ ДЛЯ ОПИСУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ	183
СЕРЕБРЯНСЬКА І. М. МОВНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТЬ “ВИКЛАДАЧ” І “СТУДЕНТ” У ТЕКСТАХ СТУДЕНТСЬКОГО ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛУ.....	192
СІРИК С. В. МОВНІ КОНТРАСТИ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІВНОСТІ В МОВНО-ХУДОЖНІЙ СИСТЕМІ В. А. ЧАБАНЕНКА	198
СІРОШТАН Т. В. АБСТРАКТНІ ІМЕННИКИ НА -ЬВА, -ОВА В СЛОВОТВІРНІЙ СИСТЕМІ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ	204
ЮСІКОВА О. В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ СИНТАКСЕМ У СТРУКТУРІ ДІАЛЕКТНОГО ТЕКСТУ-ОПОВІДІ.....	209
РЕЦЕНЗІЇ	
БЛОУСЕНКО П. І. БАГАТОАСПЕКТНА ПРАЦЯ З ІСТОРІЇ АРХАЇЧНОЇ ОЙКОНІМІЇ УКРАЇНИ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЗОРЯНИ ОЛЕГІВНИ КУПЧИНСЬКОЇ “СТРАТИГРАФІЯ АРХАЇЧНОЇ ОЙКОНІМІЇ УКРАЇНИ”).....	215
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У “ВІСНИК ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ” ЗА ФАХОМ “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”	218

АБСТРАКТНІ ІМЕННИКИ НА -ЬВА, -ОВА У СЛОВОТВІРНІЙ СИСТЕМІ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

Сіроштан Т. В., к. філол. н., докторант

*Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

tanyasiroshtan@ukr.net

У статті досліджується словотвірна структура абстрактних іменників із суфіксами **-ьва, -ова** на матеріалі праслов'янської мови, з'ясовуються особливості їхньої мотивації та визначається продуктивність лексико-словотвірних типів. Аналізовані деривати найчастіше утворюються від дієслівних (із загальним значенням 'опредметнена дія'), рідше – від прикметникових основ ('узагальнена ознака, якість'). Вивчення специфіки словотворення абстрактів дописемного періоду дає важливий матеріал для розуміння будови й функціонування таких слів у дериваційній системі української мови.

Ключові слова: абстракт, дериват, словотвірний формант, суфікс, мотивувальна основа, лексико-словотвірний тип.

АБСТРАКТНЫЕ ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ НА -ЬВА, -ОВА В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ПРАСЛАВЯНСКОГО ЯЗЫКА

Сероштан Т. В., к. філол. н., докторант

*Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

В статье исследуется словообразовательная структура абстрактных имен существительных с суффиксами **-ьва, -ова** на материале праславянского языка, выясняются особенности их мотивации и определяется продуктивность лексико-словообразовательных типов. Анализируемые дериваты наиболее часто образуются от глагольных основ (с общим значением 'отвлеченное действие'), реже – от имен прилагательных ('отвлеченный признак, качество'). Изучение специфики словообразования абстрактов дописьменного периода дает важный материал для понимания строения и функционирования таких слов в деривационной системе украинского языка.

Ключевые слова: абстракт, дериват, словообразовательный формант, суффикс, мотивирующая основа, лексико-словообразовательный тип.

THE ABSTRACT NOUNS WITH SUFFIXES -ЬВА, -ОВА IN THE WORD-BUILDING SYSTEM OF THE OLD SLAVONIC LANGUAGE

Siroshtan T. V.

*Zaporizhzhya National University
Zhukovsky str., 66, Zaporozhye, Ukraine*

The article studies abstract nouns denoting mental categories, posture, mind, define various generic concepts, generalize generalized concepts, indicate quality and acts, processes and conditions, properties, characteristics, temporal and spatial realities etc. They may express different degrees of intensity of the abstract and approach to specific nouns by its meaning. These names point also the appropriate grammatical categories of abstraction due to usage of only specific word-forming suffixes and absence of the plural category.

The relevance of this research is based on the fact that the Old Slavonic language throughout its history created its own vocabulary of abstract terms, so the study of the word-building structure of the abstracts provides important material for understanding such words' structure and functioning in the derivative system of the Ukrainian language. Suffixes **-ьва, -ова** were formed as a result of integration of Indo-European origin formant **-ba** and bases of primary abstracts with thematic suffixes **-a-** or **-o-**.

Verbal derivatives have main meaning "substantive action" and have structures that occupy an intermediate position between the verb and noun. They combine several word-forming types with more specific semantics: the nominations of people's deeds (**bornьba, *darьba, *dělityьba, *kradьba, *strělьba*), the names of generalized acts performed by a person, animal or elemental forces of nature (**godyьba, *kuryьba, *kviьba, *ličьba, *nagodyьba*), the nominations of thought processes and their speech implementation (**božьba, *ganьba, *grozьba, *lajьba, *žaloba*), the names of agricultural operations, industrial processes (**berьba, *gordьba, *kosityьba, *krasьba, *oryьba*), the nominations of the internal condition, mood, feeling person (**l'utyьba, *nadьba, *něžьba*), the names of actions that

occur between people and indicate their relationship (**družьba*, **galyba*, **mirьba*), time concepts (**berьba*, **gostьba*, **linьba*), the names of movements (**ходьба*, **лазьба*), of workflow (**мутьба*, **носьба*).

Adjective abstracts include the presence of an object's properties, called by denotative word, or the state, pointed by denotative adjective. In the Old Slavonic language they represented a small number of different word-forming meanings: the names of feelings, moods, internal human condition (**гьrdoba*, **lěnoba*, **zьloba*), the nominations of the physical condition of human, his appearance (**xudoba*, **lьgoba*, **mьdьloba*), the names of generalized signs in color (**běloba*, **blědoba*, **črnoba*).

Substantive derivatives in the Old Slavonic language do not form a distinct wordbuilding types (**gnusoba*, **lěkoba*).

In the Old Slavonic language formants **-ьба**, **-оба** showed activity in the creation of abstract names from verb and less often from adjective bases. Studying the history of abstracts' word-forming types of the next stages of development of the Ukrainian language is the prospect of further investigation, so as it will display the features of formation of Ukrainian noun's word-building system and of the ordering of its elements.

Key words: abstract, derivative, word-building formant, suffix, denotative base, word-forming type.

У сучасному мовознавстві абстрактними вважають іменники, які позначають розумові категорії, стан, психіку, називають різні родові поняття, узагальнюють уже узагальнені поняття, вказують на якості та дії, процеси й стани, на властивості, ознаки, часові й просторові реалії тощо. Вони можуть виражати різний ступінь інтенсивності абстрактного і своїм значенням наближатися до конкретних іменників [2, с. 31–32]. Ці найменування “засвідчують і відповідне граматичне вираження категорії абстрактності, за допомогою властивих лише їм словотворчих суфіксів і відсутності категорії множини” [4, с. 29].

Абстрактна лексика неодноразово привертала увагу вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Н. Медведовської, О. Микитюк, В. Німчука, Л. Полюги, Л. Попової, В. Сташайтене, Н. Томи, І. Чепіги та ін. Особливості словотворення абстрактів окремих тематичних груп різних етапів розвитку слов'янських мов висвітлені у працях С. Бевзенка, П. Білоусенка, М. Войтили-Свержовської, Л. Гумецької, В. Ірещука, однак особливості дериваційної структури абстрактних назв дописемного періоду з суфіксами **-ьба**, **-оба** не були предметом спеціального дослідження. Це зумовлює актуальність розвідки, адже “праслов'янська мова протягом своєї історії створила власний словник абстрактних термінів” [1, с. 528] і вивчення словотвірної структури абстрактів дає важливий матеріал для розуміння будови й функціонування таких слів у дериваційній системі української мови.

Суфікси **-ьба**, **-оба**, на думку дослідників, виникли в результаті нашарування праїноєвропейського за походженням форманта **-ба** на основи первинних абстрактів на **-ь-** або **-о-** [5, с. 62]. У словотвірній системі праслов'янської мови зафіксовано переважно віддієслівні, рідше – відприкметникові похідні на **-ьба**, **-оба** з абстрактною семантикою.

1. Для творення численних **девербативів** використовується переважно формант **-ьба**. Такі похідні мають основне значення ‘опредметнена дія’ та є структурами, які посідають проміжне місце між дієсловом і номеном [6, с. 25]. Вони об'єднуються в кілька лексико-словотвірних типів із більш конкретною семантикою.

1.1. Назви вчинків людей у суспільстві й побуті становлять значну частину абстрактів праслов'янської мови: **bornьba* (ЭССЯ 2 209, Sławski I 327) ‘захист, оборона’ мотивується дієсловом **borniti*; **borьba* (ЭССЯ 2 218, Sławski I 337) ‘боротьба; битва; бій’ від **borti*; **darьba* (ЭССЯ 4 192) ‘дар, подарунок; талант; дарування’ від дієслова **dariti*; **dělitiьba* (ЭССЯ 4 234, Sławski III 138) ‘розподіл (майна); ділення на частини’ (**děliti*); **dělьba* (ЭССЯ 5 210, Sławski III 146, ЕСУМ II 90) ‘розподіл (спадку, добичі); ділення, розкладання на частини’ (**děliti*); **ědьba* (ЭССЯ 6 48) ‘споживання їжі’ (**ěsti*); **godьba* (192) ‘угода; вдалий випадок’ (**goditi* ‘домовлятися, погоджуватися’); **gostьba* (ЭССЯ 7 68, Sławski I 61) ‘пригощання, перебування у гостях, гостювання’ (**gostiti*); **kolьba* (ЭССЯ 10 166) ‘сварка, сутичка’ (**koliti*, **kolti* ‘колотити’); **kradьba* (12 85) ‘крадіжка, злочинство’ від **krasti*, **krado*, пор. також **kradjьba* (84) з аналогічним значенням; **ložьba* (16 128) ‘парі; заклад’ мотивується дієсловом **ložiti* ‘класти; закладатися’; **lьstьba* (17 99) ‘лестоші, обман, хитрість’ від **lьstiti* (*se*) ‘лестити’; **mudьba* (20 169) ‘зволікання, затримка’ (**muditi* ‘зволікати, затримуватися’); **načьba* (21 230) ‘пригощання’ (**načiti* ‘пригощати’); **narędьba*

(22 245) ‘наказ, розпорядження’ (**naręditi* ‘розпорядитися; довести до ладу’); **obdarьba* (26 147) первинно – назва дії з подальшою конкретизацією значення ‘весільні подарунки’ від **obdariti* ‘обдарувати’; **obžеньba* (31 239) ‘одруження’ (**obženiti* ‘одружити’); **služьba* (Sławski I 61, ЕСУМ V 309) ‘служіння’ (**služiti* ‘служити’); **strělьba* (Sławski I 62, ЕСУМ V 444) ‘стріляння’ мотивується дієсловом **strěliti* ‘стріляти’; **dlžьba* (Sławski III 241) ‘борг, заборгованість’ від **dlžiti*.

1.2. Іменники на позначення узагальненої дії, яку виконує людина, тварина або стихійні сили природи: **cělьba* (ЭССЯ 3 181) ‘зцілення’ (**cěliti*); **gōdьba* (ЭССЯ 7 81, ЕСУМ I 613) ‘гудіння, гул; музика’ мотивується дієсловом **gōdēti*, **gōditi* ‘гудіти’, пор. більш конкретизоване значення у Ф. Славського **gōdьba* (Sławski I 61) ‘грання на музичному інструменті’ від **gōdō*, **gōsti* ‘грати на інструменті’; **kurьba* (ЭССЯ 13 133) ‘куріння, хурделиця’ (**kuriti* ‘пилити, порошокити, диміти’); **kvilьba* (167) ‘плач, крик, писк’ (**kviliti* ‘жалісно плакати, скиглити’); **lyžьba* (14 167) ‘лежання’ (**ležati*); **ličьba* (15 83) ‘краса, миловидність’ (**ličiti* ‘личити, підходити’); **ličьba* (83) ‘знамення, ознака, оголошення, оповіщення’ (**ličiti* ‘оголошувати, повідомляти’); **litьba* (159) ‘вилив; багатоденний сильний дощ; злива’ (**liti*); **lōčьba* (ЭССЯ 16 134, ЕСУМ III 315) ‘розкол; розділення, розкладання’ від **lōčiti* ‘гнути, згинати, вигинати’; **nagodьba* (ЭССЯ 22 42, ЕСУМ IV 20) ‘подія, випадок’ мотивується дієсловом **nagoditi* ‘статися, трапитися, вчасно з’явитися’; **orzporędьba* (ЭССЯ 34 142) ‘розпорядок; розташування, порядок’ (**orzporęditi* ‘вказати; розташувати’).

До цього ж лексико-словотвірного типу варто віднести іменник **očьba* (32 17) ‘людина висока на зріст’ з первинним значенням дії від дієслова **očiti* – ‘те, на що дивляться; те, чому дивуються’.

1.3. Найменування розумових процесів та їх мовленнєвого виявлення, тобто абстракти з вторинним значенням ‘слова, вислови, пов’язані з певними діями’: **božьba* (ЭССЯ 2 228, Sławski I 344, ЕСУМ I 219) ‘присягання іменем бога’ від **božiti se*; **ganьba* (ЭССЯ 6 100, ЕСУМ I 467) ‘сором; несхвалення’ (**ganiti* ‘сварити, ображати’); **grozьba* (ЭССЯ 7 143, ЕСУМ I 600) ‘погроза, залякування’ (**groziti*); **xvalьba* (ЭССЯ 8 120, ЕСУМ VI 162) ‘хвальба, вихваляння’ (**xvaliti*); **karьba* (ЭССЯ 9 154) ‘сварка, розбрат’ (**kariti* ‘засмучувати; дорікати’); **korьba* (11 128) ‘докір; сварка’ (**koriti* ‘докоряти, дорікати’); **kudьba* (13 84) ‘наклеп, засудження’ (**kuditi* ‘засуджувати, дорікати’); **lajьba* (14 21) ‘лайка’ мотивується дієсловом **lajati*; **modlьba* (ЭССЯ 19 94, ЕСУМ III 501) ‘прохання, мольба; молитва’ від **modliti* ‘благати’; **obsōdьba* (ЭССЯ 30 22) ‘обговорення’ (**obsōditi*); **obtōžьba* (ЭССЯ 30 199) ‘звинувачення’ (**obtōžiti* ‘подати скаргу’); **orzōdьba* (34 293) ‘міркування, розмірковування’ (**orzōditi* ‘розмірковувати, вирішити’); **žaloba* (Sławski I 61, ЕСУМ II 186) ‘нарікання, жаль, скарга’ від **žaliti(se)* ‘жалітися, скаржитися’.

1.4. Назви сільськогосподарських дій, виробничих процесів, різних дій у тваринництві: **berьba* (ЭССЯ 1 200, Sławski I 215) ‘збір, прибирання (плодів)’ (**berati*); **gordьba* (ЭССЯ 7 38, ЕСУМ I 571) ‘будування’ (**gorditi* ‘городити, загороджувати’); **kositьba* (ЭССЯ 11 143) ‘косіння’ (**kositi*); **kosьba* (181) ‘косіння’ (**kositi*); **krasьba* (12 106) ‘фарбування, прикрашання’ (**krasiti*); **lōčitьba* (16 134) ‘відділення, вилучення овець зі стада’ мотивується дієсловом **lōčiti* ‘розлучати’; **lučьba* (164) ‘нічне виловлювання риби за допомогою вогню (луча)’ (**lučiti* ‘цілитися’); **melitьba* (18 83) ‘молотіння на млині’ мотивується дієсловом **melti*; **moltьba* (19 200) ‘молотьба, молотіння’ (**moltiti*); **mytьba* (21 85) ‘розчищення лісу під пашню; вирубка лісу’ від дієслова **mytiti* ‘розчищати під пашню; вирубати’; **orьba* (ЭССЯ 32 230, ЕСУМ IV 207) ‘орання, оранка’ (**orati* ‘орати’); **rezьba* (Sławski I 61, ЕСУМ V 92) ‘вирізання, різьблення, різьба’ (**rezati* ‘різати’); **derьba* (Sławski III 62) ‘дертя, дряпання, очищення шляхом обдирання’ від **drati*.

1.5. Узагальнені найменування внутрішнього стану, настрою, почуттів людини: **l’utьba* (ЭССЯ 15 237) ‘гнів, лютість; злоба, злість’ (**l’utiti* ‘злити, дратувати’); **ludьba* (16 169) ‘безумство; спокуса, спокушання; обман’ (**luditi* ‘обманювати; вабити’); **nadьba* (22 21)

‘надія’ твориться, як зазначають учені, формально від дієслова **naditi* ‘приваблювати; приєднувати, збільшувати’, а семантично – від **nadě(ja)ti* ‘сподіватися, надіятися’; **něžьba* (25 106) ‘ніжність’ (**něžiti (sę)* ‘ніжити, ніжитися’); **olčьba* (32 52) ‘пост; голод, відчуття голоду’ від дієслова **olčiti* ‘відчувати голод’.

1.6. Іменники на позначення дій, що відбуваються між людьми, вказують на їх стосунки: **družьba* (ЕССЯ 5 135, Sławski I 61, ЕСУМ II 133) ‘дружба, приятелювання’ (**družiti* ‘дружити, приятелювати’); **galьba* (ЕССЯ 6 97) ‘ласка; пустоці; жарти’ (**galiti* ‘пестити’); **mirьba* (19 57) ‘мир, домовленість, примирення’ (**miriti*); **orzdružьba* (33 59) ‘сварка, розрив дружби’ мотивується дієсловом **orzdružiti* ‘припинити, розірвати дружбу’.

1.7. Часові поняття, пов’язані з певними діями, процесами, мабуть, виникли в результаті розширення первинного значення опредметненої дії і мають менший ступінь інтенсивності абстрактності [2, с. 32]: **berьba* (ЕССЯ 1 200, Sławski I 215) ‘час прибирання (плодів)’ (**bьrati*); **gostьba* (ЕССЯ 7 68, ЕСУМ I 517) ‘час сільських свят’ (**gostiti*); **linьba* (ЕССЯ 15 113) ‘час линяння’ (**liniti, *lin'ati*); **moltьba* (19 200) ‘час молотьби’ (**moltiti*).

1.8. Назви узагальнених дій, що характеризують пересування у просторі, називають певні рухи: **čarьba* (4 27) ‘мазня’ мотивується дієсловом **čariti* ‘креслити, проводити лінію’; **gonьba* (7 27) ‘переслідування; полювання’ від **goniti*, пор. **gonoba* (Sławski I 61, ЕСУМ I 560) ‘гоніння, гноблення, спустошення’ від **gonobiti* ‘тиснути, давити’; **xodьba* (ЕССЯ 8 52, ЕСУМ VI 192) ‘ходіння’ (**xoditi*); **lazьba* (ЕССЯ 14 77) первинно – назва дії з подальшою конкретизацією значень від **laziti* ‘лазити, повзати’.

1.9. Найменування трудових процесів: **xornьba* (8 79) ‘зберігання’ (**xorniti* ‘зберігати; годувати, насичувати’); **kladьba* (9 180) від **klasti, *kladq*; **kryтьba* (13 72) ‘покриття, укривання’ (**kryti*); **menьba* (ЕССЯ 18 178, ЕСУМ III 479) ‘обмін, розмін’ (**mьniti, *mьnjati*); **myтьba* (ЕССЯ 21 85) ‘миття’ мотивується дієсловом **myti* ‘мити’; **nosьba* (25 220) ‘носіння’ (**nositi*).

1.10. Назви магічних дій представлені іменниками **čarьba* (4 27) ‘чаклунство, чари’ мотивується дієсловом **čariti*; **nahudьba* (22 90) ‘вчинок, яким завдається шкода комусь (шляхом чаклування), хвороба, нещастя як наслідок такого впливу’ від **nahuditi* ‘зашкодити’.

2. **Відприкметникові** найменування узагальненої ознаки передбачають наявність у предмета в широкому розумінні якості, властивості, названої мотивувальним словом, або його стан, на який вказує мотивувальний прикметник [3, с. 113]. Абстракти на **-oba** у праслов’янські мові, за нашими даними, представлені невеликою кількістю похідних із різними лексико-словотвірними значеннями.

2.1. Назви почуттів, настрою, внутрішнього стану людини за певними ознаками: **gьrdoba* (ЕССЯ 7 205) ‘гордість, упертість’ від **gьrdь* ‘гордий’; **xudoba* (ЕССЯ 8 110, ЕСУМ VI 219) ‘злість’ (**xudь* ‘поганий, худий’); **lěnoba* (ЕССЯ 14 207) ‘лінощі’ мотивується прикметником **lěнь*; **miloba* (19 36) ‘скорбота, туга; блаженство’ (**milь* ‘такий, що викликає співчуття; милий, люб’язний, приймний’); **zьloba* (Sławski I 61, ЕСУМ II 266) ‘зло, злість’ (**zьль* ‘злий, недобрий, поганий’), пор. також префіксальне утворення **nezьloba* (ЕССЯ 25 92) ‘беззлобність’.

2.2. Фізичний стан людини, її зовнішній вигляд, на нашу думку, характеризують такі абстракти: **xudoba* (ЕССЯ 8 110, Sławski I 61) ‘хворобливість’ від **xudь* ‘худий, малий, бідний’; **xvoroba* (ЕССЯ 8 128, ЕСУМ VI 168) ‘хвороба, неміч’ (**xvorь* ‘хворий, слабкий’), пор. **ch(v)oroba* (Sławski I 61); **lьgoba* (ЕССЯ 17 65) ‘полегшення (від хвороби, болю)’ від прикметника **lьгь(ь)* ‘м’який, легкий’, хоча не виключається і віддієслівне походження від **lьgnqti* ‘відчути полегшення’; **mьдьloba* (20 209) ‘слабкість, безсилля, запаморочення’ (**mьдль(ь)* ‘слабкий, в’ялий’).

2.3. Назви узагальненої ознаки за кольором засвідчують такі іменники: **bĕloba* (ЭССЯ 2 68, Sławski I 233, ЕСУМ I 195) ‘білизна, білий колір’ від **bĕľь* ‘білий’; **blĕdoba* (ЭССЯ 2 111) ‘блідість’ (**blĕďь* ‘блідий’); **črnoba* (Sławski II 234) ‘чорнота’ (**črnь* ‘чорний’).

3. **Відіменникові** похідні представлені у праслов’янській мові поодинокими найменуваннями, що мотивуються назвами предметів, об’єктів, речовин, з якими безпосередньо пов’язані, й не утворюють виразних лексико-словотвірних типів: **gnusoba* (ЭССЯ 6 182) ‘забрудненість; огидність’ від **gnusь* ‘бруд, огида’; **lĕkoba* (14 198) ‘лікування’ (**lĕka*, **lĕkь* ‘ліки’), пор. також **lĕčьba* (177) від **lĕka*, **lĕkь*, проте мотивувальним словом, на наш погляд, у цьому випадку ймовірніше є дієслово **lĕčiti(se)*; **orľьba* (32 179) ‘оранка’ від **orľь*, **orľь* ‘оранка’ (**orti* + *ľь*); **tatьba* (Sławski I 62, ЕСУМ V 528) ‘крадіжка, грабунок’ твориться від іменника **tatь* ‘злодій’.

Отже, хоча в сучасній українській мові суфікс **-ьба** вважають малопродуктивним [3, с. 72], а **-оба** – непродуктивним [Там само, с. 116], у праслов’янській мові ці форманти виявляли активність у творенні абстрактних найменувань від дієслівних, рідше – від прикметникових основ. Узагальнене значення опредметненої дії девербативів конкретизується в лексико-словотвірних типах назв вчинків людей у суспільстві та побуті; найменувань розумових процесів і їх мовленнєвого вияву; назв трудових процесів, внутрішнього стану, настрою людини тощо. Декад’ективи зі значенням узагальненої якості, властивості утворюють лексико-словотвірні типи назв почуттів, настрою, найменувань фізичного стану людини, а також окремі назви за ознакою кольору. Поодинокі десубстантиви розгляданого періоду не оформлюють виразних лексико-словотвірних типів.

Вивчення історії лексико-словотвірних типів абстрактів на **-ьба**, **-оба** наступних етапів розвитку української мови становить перспективу подальших досліджень, оскільки дозволить висвітлити особливості формування словотвірної системи українського іменника та впорядкування її елементів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

ЕСУМ	Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наукова думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
ЭССЯ	Этимологический словарь славянских языков : Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – Вып. 1–39. – М. : Наука, 1974–2014.
Sławski	Sławski F. Słownik prasłowian’ski / F. Sławski. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. – Т. 1–3. – 1974–1979.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов’янських мов / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наукова думка, 1966. – 596 с.
2. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К. : Наукова думка, 1991. – 240 с.
3. Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – 408 с.
4. Тома Н. М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Наталія Михайлівна Тома. – К., 2011. – 227 с.
5. Sławski F. Zarys słowotworstwa prasłowian’skiego / F. Sławski // Słownik prasłowian’ski. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. – Т. 1. – 1974. – S. 43–141.
6. Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka / Formacje tematyczne. – PAN. Prace Sławistyczne. 30 – Wrocław – Warszawa, 1992. – 185 s.

REFERENCES

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1966.
2. Полюга, Лев. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1991.
3. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1979.
4. Тома, Наталія. “Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили”. Дис. канд. філол. наук, Національний університет “Києво-Могилянська академія”, 2011.
5. Sławski, Franciszk. Zarys słowotworstwa prasłowian'skiego. In Sławski, Franciszk. Słownik prasłowian'ski, T. 1, 43–141. Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk, 1974.
6. Wojtyła-Świerżowska, Maria. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka / Formacje tematyczne, PAN. Prace Sławistyczne. 30. Wrocław – Warszawa, 1992.

УДК 811.161.2:81

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ СИНТАКСЕМ У СТРУКТУРІ ДІАЛЕКТНОГО ТЕКСТУ-ОПОВІДІ

Юсікова О. В., науковий співробітник

*Інститут української мови НАН України
м. Київ, вул. Грушевського, 4, Україна*

korespondentcom@gmail.com

Стаття присвячена аналізу деяких особливостей функціонування темпоральних синтаксем як одиниць семантико-синтаксичного рівня мови. Матеріал досліджено в межах синтаксичної структури гуцульської говірки. Проаналізовано деякі синтаксеми неозначеної одночасності, послідовності. Увага зосереджена на явищі протиставлення часових вимірів у тексті, повторів синтаксем. Цікавою особливістю є представлення відношень темпоральної одночасності в тексті через контраст між двома точками на осі часу. Основним засобом вираження темпоральності є адвербіативи.

Ключові слова: семантико-синтаксичний рівень мови, темпоральна синтаксема, текст-оповідь, гуцульська говірка, таксис.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТЕМПОРАЛЬНЫХ СИНТАКСЕМ В СТРУКТУРЕ ДИАЛЕКТНОГО ТЕКСТА-ПОВЕСТВОВАНИЯ

Юсікова О.В., научный сотрудник

*Інститут українського мови НАН України
г. Киев, ул. Грушевского, 4, Украина*

Статья посвящена анализу некоторых особенностей функционирования темпоральных синтаксем как единиц семантико-синтаксического уровня языка. Материал исследован в рамках синтаксической структуры гуцульского говора. Проанализированы некоторые синтаксеми неопределенной одновременности, последовательности. Внимание сосредоточено на явлении противопоставления временных измерений в тексте, повторов синтаксем.

Анализ выявляет наиболее распространенные модели временных синтаксем в пределах категории одновременности. Интересной особенностью является представление временных отношений в тексте через контраст между двумя точками на оси времени. Основным средством выражения темпоральности являются адвербиативы.

Ключевые слова: семантико-синтаксический уровень языка, темпоральная синтаксема, текст-повествование, гуцульский говор, таксис.